

(چاڤئید خهونی) وهکو یه کهم تیگستی میتا فهگێرانی د کورته چپۆکا کوریدا ل دهفرا بههدینان

نقیسه اسماعیل حاجی* و نازدار عارف بریندار

پشکا زمانی کوردی کولیزا زمانان زانکویا دهوک، هه ریم کوردستانی-عیراق.

پشکا زمانی کوردی کولیزا په روهردا بنیات زانکویا زاخو، هه ریم کوردستانی-عیراق.

وه رگرتن: 2021/02 په سه ندرکن: 2021/05 به لافکرن: 2021/06 <https://doi.org/10.26436/hjuoz.2021.9.2.679>

پوخته:

میتا فهگێرانی د یارده کا فهگێرانی یا پشتی نوخوازی به. وهکو دهیته زانین سه رهلدان و پێشداچوونا کورته چپۆکی ل دهفرا بههدینان گهروبوو، لهوما دبت کورته چپۆکا نمونه یا نه فی فهکولینی یا ب ناڤی (چاڤئید خهونی) یا چپۆکنقیس (که ریم جه میل بیانی) نهوا ل سالا (1987) ئی هاتیه نقیسین یه کهم نمونه یا رون بت د بیافی میتا فهگێرانی ل دهفرا بههدینان، وهکو مه هه ولدی د فی فهکولینیدا خویا کن. یه کهم تیگستی کورته چپۆکی ل فی دهفرا ل سالا (1960) ئی په یدابوووه و پتر سیمایین سه رهاتی پێغه ددیارین. پاشی د سالیین هه شتیاندا ژ چه رخی بیستی نه ف زانیه به ره ف ریا لیزمیغه چوووه. به لی پێشکه فتنا وی یا راسته قینه، بو سالیین نوتان ژ هه مان چه رخ دزفرت، نهو ئی پشتی په یدابووونا گروپین نوخوول ل دهفرا کورته چپۆک ئی به ره ف نه زمونگه ری و بکارئینان ته کنیکیت نوی فه چوووه. ل فئیری جونکو (چاڤئید خهونی) بو سالیین هه شتیان دزفرت و ته کنیکین میتا فهگێرانی تیدا خویا دین، نهو د فی فهکولینیدا وهکو نمونه بو میتا فهگێرانی پێشکیش دکن. که واته یه کهم پرسا نه ف فهکولینه ل سه ر رادوه ستت نه ف بووه. ئانکو پرسا ل فئیری هاتییه ئازراندن نهو کو ته کنیکا میتا فهگێرانی ب رهنگه که لهک به رفره ده فی تیگستیدا هاتیه په یروکرن" لهوما گریمانا مه نهو کو دبت نه ف تیگسته یه کهم نمونه یا میتا فهگێرانی بت د کورته چپۆکا کوریدا ل دهفرا بههدینان. هه رهوسا فهکولین هه ولدت بو رونکرنا یارده کا (میتا فهگێرانی) ئی ب گشتی و خویا کرنا میژوو و زاراڤ و تیگه هی وی، دیسان دیارکرنا نهو ته کنیکین د (چاڤئید خهونی) تیدا هاتییه په یروکرن. دا فهکولین ئارمانجین خوه بجه بینت مفا ژانستی فهگێرانی ب گشتی هاتیه وه رگرتن دیسان مفا ژ سیمایا و بنه مایین دیارده کا میتا فهگێرانی بین رهخنه گرین بیانی ده ستنیشا کرین هاتییه وه رگرتن. په یقین سه ره کی: میتا فهگێرانی، کورته چپۆک، چاڤئید خهونی، ته کنیک

1. پێشه کی

دایه فی فهکولینی، لهوما گرنکیا فی فهکولینی د هندیدا یه کو نه م بشین ده ستپیکا په یدابووونا فی دیاردی (میتا فهگێرانی) دکورته چپۆکا کوریدا ل دهفرا بههدینان ده ستنیشان بکن. ژ بو نه نجامدانا نه فی فهکولینا ل ژیر نافونیشان: (چاڤئید خهونی) وهکو یه کهم تیگستی میتا فهگێرانی د کورته چپۆکا کوریدا ل دهفرا بههدینان، مفا ژانستی فهگێرانی ب گشتی و سیمایا و بنه مایین دیارده کا میتا فهگێرانی ب تایبهت هاتییه وه رگرتن و نهو ئی ل سه ر بنه مایی میتودا شیکرنی هاتییه نه نجامدان.

ئاریشه یا سه ره کی یا نه ف فهکولینه ل سه ر رادوه ستت نهو کو ته کنیکا میتا فهگێرانی ب رهنگه کی به رچاڤ د فی کورته چپۆکیدا هاتییه بکارئینان" لهوما گریمانا فی فهکولینی نهو کو دبت نه ف تیگسته یه کهم نمونه یا میتا فهگێرانی بت د کورته چپۆکا کوریدا ل دهفرا بههدینان. دیسان نه ف فهکولینه هه ولدانه بو رونکرنا سه رهلدان و زاراڤ و تیگه هی فی دیاردی. هه رهوسان فهکولین هه ولدت بو ده ستنیشانکرنا وان ته کنیکین (که ریم جه میل بیانی) د کورته چپۆکا خوه دا په یروکرین.

هه رچه نده دبت هنده که ته کنیکا میتا فهگێرانی بو ده ستپیکا چه رخی بیستی بزفرین، به لی پتر ل گه ل هندی نه کو میتا فهگێرانی ژ وان دیاردانه بین بو قوناغا پوست مودیرنیزی دزفرت و ب تایبهتی بو سالیین هه شتیان، کو ببوو ژ سیمایین نقیسینا نه زمونگه ری دبیافی ژانری فهگێرانیکیا. وهکو دهیته زانین نه ب تنی نوخوازی و پشتی نوخوازی د نه ده بی کوردی بی فهگێرانیکیا ل دهفرا بههدینان گهرو بووه، به لکو ب تنی سه رهلدان د په یدابووونا فی جو ری نه ده بی ئی درهنگ بووه.

کورته چپۆکی ل فی دهفرا ل سالیین شێستان ژ چه رخی بیستی و ب سیمایین سه رهاتی ده ست ب په یدابووونی کریه ژ بهر فی چه ندی دبتنا کورته چپۆکه کا خودان ته کنیکه کا نوی و نه زمونگه ری وهکو (چاڤئید خهونی) یا چپۆکنقیس (که ریم جه میل بیانی) کو هه رچه نده ل سالا (1992) د کومه لا وی یا ب ناڤو نیشان (خه ربی) دا به لافبووه، به لی دیاره ل سالا (1987) ئی هاتیه نقیسین، چونکو ل دواهییا کورته چپۆکی نقیسه ری ئاماژه کریه فی سالی، به ری مه

* فهکولری به رپرس.

تیگه‌هی ئه‌فی دیاردی یان ئه‌فی ره‌نگی نویی نفیسینا فه‌گپرانکی د ره‌خنه‌یا جیهانی و عه‌ره‌بیدا ب زارافین هه‌مه‌جور هاتیه نافکرن. جمیل حمداوی ئاماژی دکه‌ته ژماره‌یه‌کا زارافان دئه‌فی بیافیدا وه‌کو: میتا فه‌گپران، میتا چپووک بیژی/قص میتا فکشن، رۆمانا - خودیک، ده‌ستنیشانکرنا خودی، رۆمانیسک Romanesque، رۆمانکی، چپووکا دناڤ چپووکیدا، سه‌ره‌اتیین تپه‌لکیش یان یین ژ ده‌رفه‌ی تیگستی، میتا گوتار، میتا شروقه‌کر، گوتارا میتا زمانغانی/ لغوی⁽⁶⁾. دیاره‌هه‌بوونا فان هه‌می زارافان بو هه‌ما دیارده‌رامانا به‌رفره‌هییا بکارئینان و هه‌مه‌جورییا ته‌کنیکین وی دگه‌هینت. هه‌ر وه‌سا هنده‌ک زارافین دی ژئی وه‌کو رۆمانا هوشی خودی یان ره‌نگفه‌دانا/انعکاس خودی، رۆمانا دناڤ رۆمانیدا، دپشت تیگستیرا، سه‌ره‌اتیه دناڤ سه‌ره‌اتییدا، رۆمانا دژ/الضد، رۆمانا نه‌رجسی، فه‌گپرانا نه‌رجسی، رۆمانا نواندا خودی⁽⁷⁾. ل گه‌ل هه‌بوونا فان هه‌می زارافان، یا گرنگ ئه‌وه‌ کیزان زاراف ب ره‌نگه‌ک به‌رفره‌هتر بکاره‌اتیه. هه‌رچه‌نده زارافی (میتا رۆمان) Metafiction ده‌سته‌لات ب سه‌ر په‌خنه‌یییدا گرت بوو⁽⁸⁾، به‌لی ئه‌ڤ زارافه‌ فی دیاردی ب تنی گریئدته رۆمانی "له‌وما ئه‌م دی پشت به‌ستنئ ب زارافی (میتا فه‌گپران) ی کن، چونکو گشتیتره‌.

2-3 تیگه‌هی میتا فه‌گپرانئ:

هه‌ر چه‌نده وه‌کو بو مه‌ خویا بووی ئه‌ڤ تیگه‌هه‌ ب گه‌له‌ک زارافان هاتیه نافکرن، به‌لی نافه‌روک و هزر ئیکه‌ "ئانکو ئه‌و زارافین هه‌مه‌جور ب تنی نافین جودانه و تا راده‌یه‌کی هه‌مان تیگه‌هی هه‌لدگرن. ئه‌و ژئی ته‌کنیک و ریکه‌کا نوییا نفیسینا ئه‌ده‌بییه‌ و هه‌تا راده‌یه‌کی گریئدی قوناغا پوست نوخوازییه‌.

ئه‌گه‌ر مه‌ بقیئت تیگه‌هی میتا فه‌گپرانئ رونه‌کن، دقیت ئه‌م ل سه‌ر چه‌ند ئالییه‌کان ب راوه‌ستن، خویاکرنا نفیسه‌ری دناڤ تیگستیدا ئیک ژوانه. نفیسه‌ری د رۆمانا پولیفونی یا ئایدیالدا خوه‌ فه‌شارتیه یان هه‌بوونا خوه‌ لاواز کریه، هه‌ر وه‌کو دیتن و بوچوونا وی هه‌بوونا خوه‌ نه‌یی یان هاتیه یه‌کسانکرن ل گه‌ل دیتنن که‌سایه‌تیین هه‌مه‌جور⁽⁹⁾. به‌لی ئه‌ڤ چه‌نده د ئه‌زمونین میتا فیکشنیدا هاتیه گوهورین، ئه‌گه‌ر ل وان تیگستین فه‌گپرانکیین ئه‌ڤ ته‌کنیکه‌ په‌یره‌وکرین نه‌خاسمه‌ رۆمانی بنیرن، دی بینن کو فورم و که‌سایه‌تیا نفیسه‌ری ب رونی دناڤ تیگستیدا هاتیه فه‌ دامه‌زراندن⁽¹⁰⁾ "ئانکو وه‌سان دیاره‌ ئه‌ڤ دیارده‌ وه‌کو کارفه‌دان بو دویرئیکستن و نه‌هیلانا نفیسه‌ری په‌یداوو و ژ بو دیارکرنا رولی وی د کریارا ئافراندا ئه‌ده‌بیدا کو نفیسه‌ر تیدا ئالییه‌کی داهینانی یه‌ و شیان و دیتنن خوه‌ د دئیکته د ناڤ به‌ره‌می خوه‌دا و فالاهیمان بو یی دی - ئانکو خوانده‌فانی - ده‌یلت⁽¹¹⁾. که‌واته‌ خویابوونا نفیسه‌ری دناڤ تیگستیدا و دوپاتکرنا رولی وی د کریارا ئافراندا ئالییه‌کی تیگه‌هی فی دیاردی روندکت. ئالییه‌کی دی یی

ئه‌ڤ فه‌کولینه‌ ل دویف پیدفاتیایا بابه‌تی ژ بلی پیسه‌کی و ئه‌نجامان ل سه‌رسی ته‌وه‌رین سه‌ره‌کی هاتیه پارفه‌کرن. ته‌وه‌ری ئیکی ب نافو نیشانی (دیاردیه‌یا میتا فه‌گپرانئ) هاتیه، ئه‌و ژئی ژ چه‌ند ته‌وه‌ره‌کان پیگده‌یت کو تیدا سه‌ره‌لدان و زاراف و تیگه‌هی ئه‌فی دیاردی خویادبت. ته‌وه‌ری دوی "کورته‌ چپووکا کوردی ل ده‌فرا به‌هدینان: په‌یداووون و پیشداچوون". د ته‌وه‌ری سییدا کورته‌ چپووکا (چاڤید خه‌ونی) وه‌کو تیگسته‌ک میتا فه‌گپرانئ دته‌ نیاسین.

2-2 دیارده‌یا میتا فه‌گپرانئ

1-2-1 سه‌ره‌لدانا دیارده‌یا میتا فه‌گپرانئ د ئه‌ده‌بیدا:

ئه‌گه‌ر مه‌ بقیئت ده‌می سه‌ره‌لدانا فی دیاردی د ئه‌ده‌بیدا خویا بکن، دبت بوچوونیت هه‌مه‌جور د فی بیافیدا به‌ینه‌ دیتن. ژ ئالییه‌کیغه‌ ده‌یته‌ گوتن کو میتا فه‌گپران دیارده‌کا هونه‌ری و ئیستاتیکیا که‌فنه‌ ب که‌فنا تیا فه‌گپرانئ ل ده‌ڤ مرقی⁽⁴⁾. ئه‌گه‌ر ئه‌م فی دیاردی ب ساده‌یی وه‌ر بگرن دبت ئه‌ڤ دیتنه‌ ده‌می خوه‌دا بت. به‌لی ژ ئالییه‌کی دیغه‌ خویا دبت کو ((ته‌کنیکین میتا فه‌گپرانئ ل سالیین هه‌فتیان ژ چه‌رحی بیستی په‌یداووون و ب ره‌نگه‌کی ب هیژب دیاردین پشتی نوخوازییه‌ هاتیه گریدان، ئه‌و ژئی وه‌کو کارفه‌دانک بو سه‌ره‌یه‌خوه‌یا زیده‌ وه‌شک یا نوخوازیی. پاشی ب له‌ز د ئه‌ده‌بی جیهانیدا ب تاییه‌تی د رۆمانیدا به‌لاڤ بوو⁽²⁾. ئه‌گه‌ر فی دیاردی ب نه‌مایه‌کی که‌فنزئی هه‌بت، به‌لی یا گرنگ بکارئینانا وییه‌ وه‌کو ته‌کنیکه‌کا نوی دیبافی ئه‌ده‌بیدا. که‌واته‌ ئه‌ڤ دیارده‌یه‌ د بیافی فه‌گپرانیدا په‌یداووویه‌ و نه‌خاسمه‌ د رۆمانیدا. ئه‌ده‌ب ب گشتی پیشده‌کفت، به‌لی رۆمان هه‌ر ژ ده‌می په‌یداووونا خوه‌ نوی بوویه، ئانکو دی به‌ردوام د نویکرینیدا بت⁽³⁾.

دقی بیافیدا ده‌یته‌ گوتن کو گوتارا میتا فه‌گپرانئ ب راستی ب تنی ل گه‌ل رۆمانا نوی یا فه‌ره‌نسی و رۆمانا سایکولوژی یان ئه‌وا دیژنی شه‌پولا هوشی و رۆمانین تیل کیل و رۆمانین پشتی نوخوازیی په‌یداوو. نفیسه‌رین رۆمانا نوی ب تاییه‌تی کلود سیمون (Claude Simon) و ئالان روب گرییه (Alain Robbe Grillet) و جان ریکاردو و نتالی ساروت گرنگی ب میتا فه‌گپرانئ دان⁽⁴⁾. ب راستی مه‌ره‌ما مه‌ ئه‌ڤه‌یه، چونکو یا گرنگ ئه‌وه‌ ده‌می ئه‌ڤ ته‌کنیکه‌ بوویه دیارده‌یه‌کا ئه‌ده‌بی د بیافی فه‌گپرانیدا. ئه‌گه‌ر ب گشتی ل فی دیاردی بنیرین دی دیار بت ل فی داوی میتا فه‌گپران بوویه ژ سیمایین بنه‌ره‌تیین تیگستین فه‌گپرانکیین ئه‌زمونگه‌ری و تیگستین پشتی نوخوازیی⁽⁵⁾.

ژفی چه‌ندی بو مه‌ خویا دبت کو ئه‌ڤ دیارده‌یه‌ پتر دیبافی ژانرین فه‌گپرانکیا بوویه و ب هیژ گریئدی تیگستین قوناغا پشتی مودیرنیزمییه‌.

2-2-2 زارافی میتا فه‌گپران:

تیگه‌هی میتا فه‌گپرانئ ئه‌وه ئه‌ف ته‌کنیکه یاسایین که‌فنین فه‌گپرانئ دسکینت و تیگستی ئافرانندی بی خه‌یالی گریده‌ته واقعی ئه‌وژی ب تیگه‌لکرنا وی ب کریارا ئافراندا ویغه. دفی بیافیدا ره‌خنه‌گری ئیرانی (حسین باینده) دبینت کو ((زارافی د پشت فه‌گپرانئدا پیکه‌میت ژ وان رومانین پشتی نوخوایی کو تیدا فه‌گپرا یاسایین رومانین به‌ری هینگی ده‌ریاز دکت و کود و به‌ندین کرؤنولوژیا ده‌می و پیکه‌گریداننا جهی دسکینت، وه‌کو هه‌ولدانه‌ک بۆ ژیکژیککرنا خه‌یالا فه‌گپرانکی ب ریالیزی))⁽¹²⁾.

چونکو ئه‌ده‌ب داهینانه، له‌وما به‌رده‌وام د نوکرنئدایه و ((هیزا روماننقیسی د ئافراندا وی دایه، کو ئازادانه د ئافرینت بی پیگپریکن ب نمونه‌کی وئه‌فه‌یه رومانانوی جودا دکت))⁽¹³⁾. ئه‌فی چه‌ندی کارتیکن ل ته‌کنیکین فه‌گپرانئ کریه و شیواز و ریکن نوی په‌یدا کریه. روماننقیس د جیهانا رومانئدا باسی میکانیزمین فه‌گپرانئ دکت، ئه‌وین چه‌وانییا دورستیونا چپوکی و ته‌مامبوونا وی ل دویف پروگرامی دانای بی هوشمه‌ند خویا دکت، وئه‌ف چه‌نده هه‌ولدائه‌که ژ نفیسه‌ری بۆ شکاندنا چارچو‌ه‌یی ناسنامه‌یا ژانره‌کی یا رومانئ ب ئارمانجا فه‌لغاندن و سسستکرنا یاسایین فه‌گپرانئ یین که‌می و سیسته‌مین نفیسین و مه‌رجین وه‌رگرتنی⁽¹⁴⁾. که‌واته ئه‌م دشین بیژن ((دبت میتا فه‌گپران پتر نوینه‌رایه‌تیا چه‌زا یان ئه‌رکی به‌زاندنا سنورین فه‌گپرانئ و دویکه‌تن ژ نه‌ریتین ریالیزی دکت، ئه‌و ژ ب ریکا دورستکرنا هه‌فدزیی دناقه‌را بی خه‌یالی و فه‌گپرانئ و ب دورستکرنا فالاهیه‌کی د ناقه‌را خه‌یالی و ریالیزمئدا ب ریکا ئافاکرنا خه‌یاله‌کا رومانکی، وپاشی فه‌دیتن و رونکرنا وی خه‌یالی))⁽¹⁵⁾.

مه‌رم ژ فی چه‌ندی ئه‌وه کو ئه‌م دزانن تیگست کاره‌کی خه‌یالییه و ژ چیکرنا نفیسه‌رییه، به‌لی پروسیسا نفیسین و به‌ره‌مئینانا وی د ژیواریدا ده‌یته‌کرن، د نه‌کنیکا میتا فه‌گپرانئدا هه‌ردو تیگه‌ل دبن ئانکو خه‌یالی و ژیوار یان پروسیسا دورستکرنا وی خه‌یالی. دیاره د فی جوړی فه‌گپرانئدا فه‌گپرا یاسایین رومانین به‌ری دبه‌زین و یاسایین کرؤنولوژیا ده‌می و پیکه‌گریداننا جهی دسکینت به‌مه‌رما ژیکژیککرنا خه‌یالا فه‌گپرانکی ب ریکا ریالیزی، فه‌گپری خوه سه‌پاندی وه‌ولدانا برینا هیلا چپوکی دکت و باسی رومانئ دکت. هه‌ولدات بۆ خوانده‌فانی پوڤ بکت کو ئه‌وا دخوینت ژ چیکرنا خه‌یالییه و نه ژ جیهانا ریالیستییه.⁽¹⁶⁾

دفی بیافیدا گه‌له‌ک نفیسه‌ر و ره‌خنه‌گر و پسپوران ژ بۆ پتر روونکرنا تیگه‌هی میتا فکشنی، هه‌ولدان پیناسه‌کی بۆ ئه‌فی دیاردی بدانن، ژ ئه‌وان که‌سین رولی به‌رچا فه‌گپران (باتریشیا او، لیندا هتشیون، لاری ماک کافری) بوون⁽¹⁷⁾. ب دیتنا (لیندا هتشیون) دیاردا میتا فه‌گپران ((رۆمانه ده‌رباره‌ی رۆمانی، ئانکو ئه‌و رۆمانه یا کومینت ده‌رباره‌ی فه‌گپران و ناسنامه‌یا خوه یا زمانفانی دناف خوه‌دا هه‌لدگرت))⁽¹⁸⁾. د فی جوړی رومانئدا دیار دبت هه‌ر وه‌کو دوو

تیگست، ئیک تیگستی سه‌ره‌کی و خه‌یالی و پی دوی تیگسته‌که ده‌رباره‌ی بی ئیکی، ئانکو رومان شوڤه‌کرنه‌کی ده‌رباره‌ی چه‌وانییا ئافراندا خوه و دورستیونا خوه وه‌کو ژانره‌کا ئه‌ده‌می هه‌لدگرت. هه‌رچه‌نده (ولیم ج. جراس) ی بۆ جارا ئیکی زارافی (میتا فکشن) ل سالا (1970) ی د په‌رتوکا خوه‌دا ئه‌ده‌می چپوکی و شیوه‌یین ژیانئ (الادب القصصی و اشکال الحیاه) بکارئینا، به‌لی باتریشیا او پتر چارچو‌ه‌ه و خویا و ده‌ستنیشانکر کو ((حه‌زه‌که دناف رومانئدا، نه‌کو جوړه‌کی لاوه‌کیی رۆمانئ یه))⁽¹⁹⁾. ل دویف فی چه‌ندی ئه‌م دشین خویا بکن کو میتا فکشن نه‌ جوړه‌ک یان ژانره‌ک دییه ژ رومانئ، به‌کو ته‌کنیک و ریکه‌کا نوییه بۆ نفیسین و ئافراندا وی. هه‌روه‌سا باتریشیا او میتا فکشنی پیناسه‌ دکت کو ((نفیسینا رۆمانه‌کئییه کو سه‌رنجی ب ریگخستی و هوشمه‌ندی به‌ره‌ف هندی دبت کو ئه‌و چیکرن یان پیشه‌سازیه‌کا مروقیه‌تی یه - بشریه - ئه‌و ژ دا پرسپارین په‌یوه‌ندییا دناقه‌را رۆمانئ و راستییدا بئازرینت))⁽²⁰⁾. ب دیتنا مه‌ ئه‌ف پیناسه‌ بۆ مه‌ دویات دکت کو دیارده‌یا میتا فکشنی ته‌کنیکه روماننقیس ب مه‌رم و هوشمه‌ندی بکار دئینت دا سه‌رنجا وه‌رگری بۆ چه‌وانییا ئافراندا رۆمانا خوه بکیش و ب فی چه‌ندی ژیواری تیگه‌لی خه‌یالی دکت. ئه‌گه‌ر به‌ری خوه بدینه بوچوونا (ماک کافری) د ئه‌فی بیافیدا، دی بینن ((میتا فه‌گپران (ما وراو القص) ئه‌و نفیسینه‌نه یین جه‌رباندنی د سیسته‌مین رۆمانکی و چه‌وانیا ئافراندا وان و شیواری هاتیه په‌یره‌وکرن بۆ فافارتنا ژیواری ب ریکا گریمانین فه‌گپرانکی و په‌یمانان، دکت))⁽²¹⁾. هه‌روه‌سا ب ئارمانجا پتر رونکرن و پیشچا فکرن تیگه‌هی میتا فه‌گپرانئ دبت پیناسه‌یه‌کا دی بیخنه پیشچا ف کو مه‌رم ژ میتا فه‌گپران، ئه‌و گوتارا بلنده (المتعالی) یا کریارا ئافرانندی ژ ئالیی تیوری و ژ ئالیی ره‌خنه‌فیه سالوخذت. هه‌روه‌سا ئه‌ف گوتارا سالوخذانی گرنگیی ب جیهانین نفیسینا راسته‌قینه‌یا چیکری و خه‌یالی، و رابت ب پیشچا فکرن ریکن نفیسینی و پیکئینانا جیهانین خه‌یالی یا فه‌گپرانئ، و داکوکیی ل ئاسته‌نگین کاری فه‌گپرانئ و ل دویف چوونا تشتین گرنگ ل ده‌ف نفیسه‌رین فه‌گپرانئ و رونکرنا مه‌ترسیین هه‌ستی و نه‌ستی نه‌خاسمه یین گریدای ئه‌ده‌می و کا چیه‌یه و ئه‌رکی وی چیه‌یه. دسان پیشچا فکرن ئاریشه‌یین دکه‌فنه د ریکا داهینه‌ران و نفیسه‌رین فه‌گپرانئدا ب گشتی. ئه‌فه ب وی واتایی کو گوتارا میتا فه‌گپرانئ ئه‌رکی میتا زمانفانی و بی سالوخذانی بجه‌دئینت، ئه‌و ئه‌رکی ئارمانجا وی شوڤه‌کرن ئافرانندی ژ ئالیی فورمی و دورستکرنی و پیکئینانی، دسان راقه‌کرن میکانیزم و ته‌کنیکین وی یین هونه‌ری و جوانکاری به‌ری ئافرانندی و ل ده‌می ئافراندن و پشتی ب داوی دئینت⁽²²⁾. هه‌روه‌سا د فه‌ره‌نگا ئکسپوردا ئنگلیزیدا هاتیه ((ئو رۆمانه‌یه یا نفیسه‌ر تیدا ب هوشمه‌ندی، نه‌وه‌یی و ئه‌ده‌بییه‌تا به‌ره‌می ب ریکا سوخری و لادانی ژ یاسایین رۆمانکی و ته‌کنیکین فه‌گپرانئ خویا دکت. ب کورتی میتا

چیرۆکگۆتن خوه خویا دکت وه کو تیکسته کی ژ به ره می مرقیایه تی ده سترکد و ب ریکا رۆمانی فه کۆلینی ل سروشتی رۆمانی دکت))⁽²³⁾.
 ئەق ته کنیکه دپه رتوکا (هونه ری رۆمانی) دا ب چیرۆکا ده رباره ی چیرۆک هاتیه نافکرن و ههروه سا دیار دکت کو ئەو رۆمان و چیرۆکه نه یین سه رنجی بۆ باری خوه یی خه یالی و رویدانی ئافراندنا خوه دکیشته ⁽²⁴⁾. ب دیتنا مه پیناسه یین جودا هه مان تیگه هه ب خوه فه دگرن کو میتا فکشن شروقه کرنا پروسیسا ئافراندنا رۆمانییه و هه ر دناق رۆمانیدا، ئەوژی ب ریکا پیشیلکرنا بنه مایی فه گێرانی ب ئاخفتنا خوانده فانی ب په نگه کی راسته وخۆ، و ئاراسه کرنا وی بۆ هنده ک راهه کرنین ده ستنیشانکری کو ئاستی ده لالی د تیکستیدا ده زینت بۆ ئاستی کریاری⁽²⁵⁾.

وهکو ژ فی ته وه ری دیار دبت کو چه وان فی تیگه هه زارافین جودا هه نه، ههروه سا پیناسین جودا ژیه نه، ئەوژی ل دویف ره خنه گری جودا کو هه تا راده یه کی هه ر ئیک پتر داکوکی ل ته کنیکه کا فی دیاردی کت. به لی ب گشتی پتریا وان نیزیکی ئیکن و هه مان تیگه ه ب خوه فه دگرن، ئەوژی وه کو ئەق جۆری فه گێرانی سنورین فه گێرانا ئاسایی ده زینت و رادبت ب رونکرنا خه یالا رۆمانکی یان فه گێرانی، ئانکو رۆمانه یان فه گێرانه ده رباره ی رۆمانی یان فه گێرانی و تیدا نفیسه ر خویایه. ههروه سان هه ولدانه بۆ رۆنکرنا چه وانیا ئافراندنا رۆمانی“ ئانکو ئەم دشین بیژن ئەو گوتاره یه یا ئافراندنی ژ ئالیی تیوری و ره خنه ییقه وه سف دکت و هه ر دو ئالیین نفیسینی خه یالی و راسته قینه و ته کنیک و میکانیزمین وی ل به رچاڤ وه ردگرت. ب ریکا وان پیناسه یان شیوه و ته کنیکین فی جۆری فه گێرانی خویا دبن، کو دی د ته وه ری داویدا ب ریکا شروقه کرنا تیکستی دی هه تا راده کی رون بن.

3- کورته چیرۆک ل ده قه را به هدینان: په یدابوون و پیشداچوون ئەگه ر ب گشتی به ری خوه بدینه میژویا کورته چیرۆکا کوردی، دی بۆ مه خویا بت کو میژویه کا گه له ک که فن نینه، به لکو بۆ ده ستپیکا چه رخی بیستی دزفرت، به لی ل ده قه را به هدینان گه له ک دره نگتر په یدابوویه. ((پتریا روشه نبرین ده قه ری د وی باوه رییدانه کو تیکستی (سه رهاتیه ک) یی سلیمان روشدی ئەوی د گوڤارا (روناهی) دا ل 1960ی یه که م کورته چیرۆکه ل فی ده قه ری- به هدینان- ⁽²⁶⁾)). هه رچه نده پشتی فی کورته چیرۆکی هنده ک نمونه یین دی ده ینه دیتن، به لی سیمایین وان پتر نیزیکی سه رهاتیه نه. ل سالا (1972) ی کۆمه له کا کورته چیرۆکان ب ناڤی (چیرۆکیت کرمانجی) یا (عه لی نه قشبه ندی) به لاقبوو⁽²⁷⁾. یه که م کومه لا کورته چیرۆکان کو دبت هنده ک سیمایین وان د جودا و نوی بن (کۆمر) ه (ئبراهیم سه لمان) ی ل سالا 1979ی به لاق بوویه⁽²⁸⁾. هه رچه نده ده ستپیکا نویکرنی و نویخوازیی د کورته چیرۆکا کوردیدا یا کرمانجیا خورای ل سالیین هه فتیان بوو کو کومه لا نویخوازی ب ناڤی روانگه په یدابوو.

به لی ل ده قه را به هدینان ده ستپیکا گوهرپینا ل سالیین هه شتیان ژ چه رخی بیستی بوو. خالد صالح دپه رتوکا خوه دا دو ئەگه ران بۆ فی چه ندی خویا دکت یی ئیکی: په یدابوونا ژماره یه کا نفیسه رین گه نج یین هه ست ب به رپرسایه تیی ژ هه می لاینفه دکن ل ژیر کاریگه رییا کادانین خراب و ههروه سا ل ژیر کاریگه رییا ره وشه نبریا بیانی نه خاسمه یا ب زمانی عه ره بی. ئەگه ری دی بۆ رۆلی رۆژنامه فانیی فه دگه رت کول فی ده می هیدی هیدی پیشدکه فت⁽²⁹⁾.

دیاره ئەو گوهرپینین د قوناغا سالیین هه شتیاندا په یدابوون پتر ژ ئالیی چه ندایه تیی فه بوویه، چ وه کو ژمارا نفیسه ران یان به ره مان⁽³⁰⁾. هه تا دگه هته وی رادی کو سالیین هه شتیان ژمارا کومه لین چیرۆکان گه هشته هه ژده یان⁽³¹⁾. سیمایین وان کورته چیرۆکین دقان کومه لاندایین به ری سالا (1991) یی به لاق بووین، دبت د دو خالاندا ده ستنیشان بکن، ئیک ژ وان دویره که تنه ژ سیمایین فولکلوری، هه ر وه کو ئەو ریالزمینه، ژ ئالیی ته کنیکه فه گێرانیقه گه له ک ساده بووینه وه کو زنجیرا رویدانان ژ ده سپیک، نیف و داوی. پتر ب رنگه کی ئاشکرا ئاموژگاری تیدا به زمان راسته وخۆیه و دویره ژ شیعرییه تی، ل نیفا دیی ژ سالیین هه شتیان ژ چه رخی بیستی گوهرپین ب سه ر کورته چیرۆکا ده قه را به هدیناندا هات، کو هنده ک ته کنیکین نوی هاتنه بکاره اتن. ئەق ژیه د وان کومه لاندایاره یان یین ل داویا سالیین هه شتیان به لاق بووین، یان ژیه ل سالیین نوتان به لاق بووین، به لی پتریا چیرۆکین وان ل داویا سالیین هه شتیان هاتینه نفیسین، بۆ فی مه ره می مه نه ه کومه له کورته چیرۆکین سالیین هه شتیان و نه هین ل سالیین نوتان به لاقبووین خواندینه* . هه ر چه نده کیمه ک ژ ته کنیکان هاتنه بکارینان وه کومونۆلۆگی به لی ب ره نگه ک گه له ک ساده بوویه⁽³²⁾.

ته کنیکه دیی یا د وان کورته چیرۆکاندا د هیته دیتن میتا فکشن یان میتا فه گێران بوویه. ل قیری نفیسه ری خوه ب ئاشکرای د کورته چیرۆکیدا خویاکریه ئەو ژیه ب ریکا دانوستاندنی ل گه ل خوانده فانی⁽³³⁾. دبت هنده ک تیکستین دی ژیه هه بن ب شیوه یه کی نیزیکی فی ته کنیکه هاتینه نفیسین وه کو ئاخفتن ل گه ل خوانده فانی ب ره نگه کی ساده، وه کو کورته چیرۆکا (سه یی یاخیوی) یا (جه لال موسته فای)⁽³⁴⁾. به لی ب راستی یه که م تیکستا کورته چیرۆکی یا ب به رچاڤی مه که تی ل دویف لیگه ریانا مه د بیافی کورته چیرۆکیدا یا کو سیمایین دورستین میتا فه گێرانی ب خوه فه دگرن کورته چیرۆکا (چاڤید خه ونی) یا (که ریم بیانی) بوویه کول سالا 1987ی هاتیه نفیسین و د په رتوکا کومه لا کورته چیرۆکان ئەوا ب ناڤی (خه ریبی) دا کول سالا 1992ی هاتیه به لاق کرن. دفی فه کولینیدا ئەم دی هه ولدین کو خویا بکین ئەق کورته چیرۆکه ب ته کنیکه میتا فه گێران هاتیه نفیسین.

4- چاقئد خه ونی و هکو میتا فه گئیران

هه رچه نده چیرۆکا (چاقئد خه ونی) ل سالا 1987ئی هاتیه نفیسین و ل سالا 1992ئی هاتیه به لافکر، به لئی ب دیتنا مه ئەف کورته چیرۆکه ب شیوازی نوی و میتا فه گئیرانی هاتیه نفیسین و ئەفه یه دی هه ولدن د فی شروقه کرنیدا خویا کن. کومه لا کورته چیرۆکا ب نافونیشانی (خه ربیی) نه ه تیگستین کورته چیرۆکان هه میبیز دکت و (چاقئد خه ونی) ئیک ژ وانه و ئەو ب تنی ب فی ته کنیکا نوی هاتیه نفیسین. ب دیتنا مه ل ده می نفیسینا فی تیگستی دبت نفیسهری ئاگه ژ ئەفی ته کنیکی نه بت و له و ما دبت وی ئەف ته کنیکه نه ب مه به ست بکارئینا بت، به لکو ب تنی ئافراندنه. گه له ک جارن نفیسهر داهینانی دکت و ره خنه گر پاشی فه کولینی لی دکت و جوړی وی ده ستنیشان دکت. دبت ئەفه بت ل گه ل که ریم بیانی رویدا بت. کورته چیرۆکا (چاقئد خه ونی) ل سه ر دو ئاستان هاتیه نفیسین. کورته چیرۆک پتر ل سه ر ته کنیکا میتا فه گئیران هاتیه و ئەگه ری فی چه ندی، چیرۆکنفیس چیرۆکه کا نه ته وه بی و سیاسی ده رباره ی کوردستانی و ملله تی کورد و ل سه ر ده می رژیمی د نفیست، که واته ژ ئالییه کئفه دقئت په یامی بگه هینت" ئانکو هه تا راده کی ب زمان و ته کنیکه ئاسان و رون بهیته نفیسین، چونکو داکوکی ل چ گوتنی دکت. ژ ئالییه ک دیفه ژ بهر ل به رچاڤ وه رگرتنا دیتنا رخنه گران و ژ بهر نفیسیا تیگسته کی ئەده بی چیرۆکنفیس دقئت کورته چیرۆکه هونه ری و نوی و ب شیوازه ک نوی بنفیس و هیما یان بکار دئینت" ئانکو گرنگیی ب چه وان گوتنی دده ت. بابه تی کورته چیرۆکی ده رباره ی کچه ک ب نا فی خه ون و کوره ک ب نا فی خه بات کو قوتابیین زانکوی نه. کچ دهیته گرتن و کوپ دبه ته په نابهر ل ئەوروپا. دباره نافین هه ردووکان هیمانه، خه بات هیما یی شوره شینی و خه ون هیما یه بو کوردستانی و سه ربه خویا وی یا بو هه ر کورده کی بوویه خه ون. چیرۆکنفیس ئەفی کورته چیرۆکی ب دو ئاستین هه فته ریب فه دگئرت و هکو مه ل پیشیی خویا کری. کورته چیرۆک د ئاستی ئیکیدا ب زمانه کی ئەده بی و نه راسته وخو هاتیه فه گئیران و هه تا بو پتر ژیکجودا کرنا فه گئیرانا کورته چیرۆکی ل هه ردوو ئاستان. چیرۆکنفیس فه گئیرانا د ئاستی ئیکیدا، لاپه ر ب ره نگی ره ش ره نگره، نمونه ژ کورته چیرۆکی بو فی ئاستی ئەفا ل خوارییه:

"ل چاخی ئەز به ری خو دده مه پیشیا خو هندی چاقئد من قه تره دکه ن مژ و مورانه و ئەز یی ژ تشته کی نه په نی دترسم، نه شیم بده مه نیاسین، یی ئانکی یه .. ل پشت وی مژی؟ نزانم دناڤ مژیدا؟ ئان ژ ی ل به ری مژی .. ئو ل به ری مژی ژ ی .. ئەزم!" (35).

چیرۆکنفیس به رده وام دبت و ب ره نکه هه فته ریب ل گه ل ئاستی دی، ب فی شیوازی تیگستی فه دگئرت. تیدا ئاستی هونه ری خویا یه کو ب زمانه کی نه راسته وخو هاتیه نفیسین.

به لی فه گئیران د ئاستی دویدا ئاساییه. ئاستی دی ئەوه یا میتا فه گئیران و چیرۆکنفیس پتر ژ ره نکه کی وی دناڤ کورته چیرۆکیدا بکارئینا یه. شیوه یی ژ هه میان گرنگتر یی نفیسهری بکارئینای میتا فه گئیرانا تیورییه، ئانکو چیرۆکنفیس باسی چه وانیا نفیسینا تیگستی خوه دکت و خه ما چه وانیا دارئینا وی ب شیوازه کی گونجای هه لگرتیه، و هکو د ئەفی نمونه د خویا دبت:

((هنده رودان یید هه یین من دقئت ئەز چیرۆکه کی ل دور برئسم، به لی نه یا بسا نا هی یه مروڤ هه می رودانا ب که ته چیرۆک، ده رفه ت و ده لیڤه ب ده ست مروڤی ناکه فن دا مروڤ ب دلی خو بنفیسیت، دی چه وا ده ست پیکه م؟ ئان دی ژ کبری ده ست پیکه م؟ دی چه وا دارئیم؟ ئەفه یه ئالوزی و گرفتاری)) (36).

ئه گه رین لیگه ریا نا نفیسهری ل شیوازه کی گونجای بو نفیسینا کورته چیرۆکا خوه گه له کن، ئەف چه نده ژ ی دناڤ تیگستیدا خویا یه. ئیک ژ ئەوان ئەگه ران ئەوه نفیسهری دقئت تیگسته کی بنفیس ب دلی خوانده فانی بت. و هکو دهیته زانین ئیک ژ ته کنیکین میتا فه گئیران ئەوه کو پشکارا ریکرنا خوانده فانییه د تیگستیدا. د ئەفی کورته چیرۆکیدا نفیسهر داخواری ژ خوانده فانی دکت پیگه چیرۆکه کی بنفیس، چونکو نفیسهری دقئت خوانده فان بزانت چیرۆکنفیس چه ند زه حمه تی دبت هه تا چیرۆکه کی دقئت، هه روه سان ئەوی دقئت چیرۆکه کی بنفیس ب دلی خوانده فانی بت. هه ر و هکو د کورته چیرۆکیدا هاتی:

((خوانده فانید هیژا .. ده ستویری هه یه ئەز و هون پیگه، ئەڤرو چیرۆکه کی بنفیسین؟ دی ده رفه تی دهنه من ئەز هه وه بکیشمه مه یانا نفیسینا چیرۆکی؟ دا بزانت کا چیرۆکنفیس چه ند ئیزایی دکیشت هه تا چیرۆکه کی ددانته به رچاقئد هه وه)) (37).

د هه مان بیاقیدا نفیسهر ل جهه کی دی دبیزت:

((نه و ورن دا رتییه کی ببینین بو نفیسینا فی چیرۆکی، چیرۆکا من- ئان یا مه- که سیڤ وی یید سه ره کی دو گردیه زانکوی نه ئان دو شاگردید زانکوی بون)) (38).

دباره ده می نفیسهر تیگسته کی دقئت خوانده فان د هزا ویدا یه، چونکو تیگست ئاراسته کریه بو خوانده فانی" ئانکو بو نفیسهری دیتنا خوانده فانی یا پوزه تیف ده رباره ی تیگستی وی گرنگه. ئەف چه نده د تیگستی که ریم جه میل بیانیدا به رجه ست دبت کو تیدا هاتییه:

((به لکی ب دلی خوینده فا یا نه بیت ئەم فان گوتنا ب که یه د چیرۆکا خودا...)) (39).

ژ بهر گرنگیا بوچوون و دیتنن خوینده فانی بو نفیسهری دی بینن، به رده وام ل شیوازه کی گونجای دگه رت. نفیسهر ده می هه ست دکت کو شیوازی تیگستی وی نه جهی پزاهه ندیا خوانده فانییه، ل شیوازه ک دی دگه رت د ئەفی بیاقیدا د تیگستیدا دهیته:

((ئەزى پشتراستم کو یا ب دلى هوه نه بو، هوین د تیهینه هیژ زانینا کومکه ن ل دور فى چیرۆكى، هوه نه فیت هوسا زوی بگه‌هه دوماهیکى، من د سه‌ر گه‌له‌ک تشتارا بازدا))⁽⁴⁰⁾.

ل داویا کورته چیرۆكى جاره‌کا دی دزفرت و دبیزت:

((ئها هوسا مه چیرۆک سه‌ریک و بنیک کر و هه‌قى هوه هه‌میا نه ژنوی جاره‌کا دی ل من بگرن و گازندا بکه‌ن براستی ئەز یی مایمه‌ حه‌یری نزانم دى چه‌وا فى چیرۆكى لیک دهم و داریزم له‌وما ئەفرو ئەز یی هاتیم و من هه‌وارا خو یا گه‌هاندیه هوه، فیتا نزانم کا دى هاری من که‌ن یان نه؟))⁽⁴¹⁾.

ئالییه‌کى دی یی نفیسه‌ری پشکارکری د میتا فه‌گپرانیدا ره‌خه‌گره، نه ب تنی وه‌کو خوانده‌فان، به‌لکو وه‌کو ره‌خه‌گرى ئەده‌بى و ئەوى چافدیز، له‌وما نفیسه‌ری دقیت تیکسته‌کى هه‌فچه‌رخ و هونه‌ری و ل ئاسته‌کى بلند بنفیسیت. ئەفه د کورته چیرۆکیدا خویایه دهمى دبیزت: ((...ما چیدبته ئەم چیرۆكى هوسا ده‌ست پى بکه‌ین؟ ئیک ژ په‌خه‌نگرا دى دبیزت: دقیت ژ سه‌ری دیار که‌ین کو ئەم یی چیرۆکه‌کا هه‌فچه‌رخ و نوی دنفیسین، یی هه‌فه، دقیت وی پازى که‌ین، ئەو ژى ئیکه ژ خه‌مید نفیسه‌ری ل فى جیهانى))⁽⁴²⁾.

هه‌روه‌سان که‌ریم بیانی ته‌کنیکا میتا فه‌گپرانانا تیوری ژى د کورته‌چیرۆکا خوه‌دا په‌یره‌و کره‌ "ئانکو تیوریا جیهانى نفیسینا کورته‌چیرۆکا هونه‌ری باس دکت، بۆ نمونه دهمى دبیزت:

((دقیت ژ سه‌ری دیار که‌ین کو ئەم یی چیرۆکه‌کا هه‌فچه‌رخ و نوی دنفیسین))⁽⁴³⁾.

دیسان د ئەفى نمونه‌یا ل خوارى دبت ته‌کنیکا میتا فه‌گپرانانا تیوری پتر خویا بت، ئەو ژى دهمى دبیزت:

((ئەز دبیزم که‌سى هوسا چیرۆک ده‌ستپه‌نه‌کرینه هونه‌ری چیرۆکا کورت ده‌یه‌ته‌تیکدان، ب فى ره‌نگى مه‌ کومه‌کا چیبونا هیلال دویف خو... ما یارییه))⁽⁴⁴⁾.

دیار دبت کو چیرۆکنفیسی د فه‌گپرانانا چیرۆکا خوه‌دا خویا کره‌ کو هه‌ر چه‌نده دقیت چیرۆکه‌کا هونه‌ری و هه‌فچه‌رخ و ل دویف هونه‌ری کورته‌چیرۆكى بنفیسیت. دیسان ژ ئالییه‌کى دیفه دقیت چیرۆکه‌کا نه‌ته‌وه‌بى و سیاسى بنفیسیت کو ده‌برینى ژ ئاریشا ملله‌تى کورد بکت، به‌لى ژ ئالییه‌کى دیفه د فه‌گپرانانا خوه‌دا بۆ چیرۆكى ترس و ئازارین خوه‌ خوه‌یا دکت ل دهمى نفیسینا کورته‌چیرۆکه‌کا ب فى ره‌نگى و ل دور فى بابته‌تى و نه‌خاسمه‌ ل وه‌لاته‌کى رژیمای وی دکتاتور و ب ترس و هیچ ریزى ل ماف و خه‌ک و دیموکراسیه‌تى نه‌گرت. چیرۆکنفیس خویا دکت کو ئیک ژ ئارمانجین ئەوییه ل دهمى نفیسینا بابته‌کى سیاسى ژبه‌ر نه‌بوونا ئازادیا ده‌برینى. دقیا هه‌لده‌ته‌ ب فه‌شارتن ئەو تشتى دقیت دبیزت و زمانه‌کى نه‌راسته‌وخۆ بکاربیینت. ئەفه چه‌نده ژى د گه‌له‌ک جهاندا د کورته‌چیرۆکیدا رونه، وه‌کو بۆ نمونه:

((دا بزنان کا چیرۆکنفیس چه‌ند ئیزایى دکیشت هه‌تا چیرۆکه‌کى ددانته به‌رچاقد هه‌وه. ب خوینا خو دنفیسیت. هنده جارا ژى رحا خو ددانته سه‌ر ده‌ستى خو، ددانته سه‌ر وی به‌ریه‌ری یی ئەو هزر و بیرىد خو دادریتته سه‌ر، دا چه‌ک ب وی ته‌نگافى و ئالوزى و ئاریشى بعه‌سیین یا نفیسه‌ر د نافدا دزیت ل وه‌لاتین جیهانا سى))⁽⁴⁵⁾.

هه‌روه‌سا ل چه‌کى دی د فه‌گپرانیدا ده‌یت:

((وه‌کى چیرۆکنفیس هو دبیزته هه، دى چه‌وا خو ژ ده‌ستید وی پزیمى قورتال که‌ت؟ کى دى قایلپوونه‌کى ل نک وی په‌یدا که‌ت کو ئەفه نه‌قه‌ده‌غه‌یه، نه یا ب ترسه، پزیم پى ناهیه‌ته هه‌رفاندن، ما چیه ئەگه‌ر هزر و بیرىد ئیکى دزى یید پزیمى بون؟ هه‌ر بکه و دبیزه یا ژخویه. بۆ خو ل پیکه‌کا دی ب گه‌ریه، جه‌فه‌نگی بکاربینه...))⁽⁴⁶⁾.

د هه‌مان بیافى خوه‌ لادان ژ چافین رژیمى و ده‌ربازکرنا تیکستى خوه‌ ژ سانسوران، نمونه‌یه‌کا دی ئەم پیشچاقد دکن، ئەو ژى دهمى دبیزت: ((ئەرى ئەگه‌ر من هو گوت دى چه‌وا ده‌رگه‌مید زیره‌فانیه‌ دهرباسکه‌م، دى چه‌وا زیره‌فان ده‌ستوریا به‌لافکرنا چیرۆکه‌کا هوسا ده‌ت...))⁽⁴⁷⁾.

د به‌رده‌وامیا نفیسین و داریتنا کورته‌چیرۆکیدا نفیسه‌ر ل شیوازه‌ک گونجای دگه‌رت، بۆ نمونه ل چه‌کى دی د تیکستیدا هاتیه:

((دا بزفرینه چیرۆكى و ب په‌نگه‌کى دی ده‌ست پى بکه‌ین...))⁽⁴⁸⁾. چیرۆکنفیس د گوهرپنا شیوازى خوه‌ بۆ نفیسینا تیکستى به‌رده‌وام د گوهرپت، بۆ نمونه دهمى دبیزت: ((باشه نه‌و سه‌حه‌کى کا هوین دى چ بیژن بۆ فى دارپیتنى))⁽⁴⁹⁾.

دى بینن دودلییا نفیسه‌ری پشتی هه‌ل‌دانانا گوهرپنا شیواز و دارپیتنا تیکستى خوه‌ بۆ چه‌ندین جارن، هه‌ر به‌رده‌وامه‌ "له‌وما ل داویى رویدانان ددانیه به‌رده‌ستى خوانده‌فانى و داخوازى ژى دکت کو ئەو ب خوه‌ و ل دویف شیوازى ئەوى دقیت رویدانیت کورت و چیرۆكى بداریژت. ئەو ژى دهمى د تیکستیدا دبیزت:

((ئەرى ما هوین چ دبیزن هه‌که هه‌ر ئیک ژ هوه‌ فان رویدانا بۆ خو لیکده‌ت و بکه‌ته‌ چیرۆک؟ هوین ب نیفا دلى خونه هه‌وه چه‌وا دقیت ئەز یی حازرم...))⁽⁵⁰⁾.

ل داوییا ئەفى شروقه‌کرنى خویا دبت کو ئەفه کورته‌چیرۆکا ل سالا 1987ى هاتیه نفیسین، که‌ریم جه‌میل بیانی ب دو ئاستان دارپیتیه، ئیک هونه‌ری و ب زمانه‌کى نه‌راسته‌وخۆیه هاتیه، یی دوى ئەوه دوباره‌ نفیسینا تیکستى ب ته‌کنیکین میتا فه‌گپرانى. ته‌کنیکا ژ هه‌میان گرنگتر یا نفیسه‌ری بکاربنای میتا فه‌گپرانانا تیوریه، ئەو ژى ب ئارمانجین جودا، دیاره‌ نفیسه‌ر یی دودله د هه‌لب‌ارتنا شیوازى بۆ دارپیتنا چیرۆکا خوه‌. چونکو وی دقیت چیرۆکه‌کا هونه‌ری و جوان ب دلى خوانده‌فان و ره‌خه‌نگران بنفیسیت. هه‌روه‌سان چونکو کورته‌چیرۆکا وی نه‌ته‌وه‌بى و سیاسى یه، هه‌ر وه‌کو ژ نافه‌روکا هه‌زا چیرۆكى خویا دبت و ژبه‌ر نه‌بوونا ئازادیا ده‌برینى و دا خوه‌ ژ

6. په راوړن

- 1- جمیل حمدای (د)، أشكال الخطاب المیتا سردی فی القصة القصيرة بالمغرب، صحيفة المثقف، العدد 5203، 2020/12/3.
<https://www.almothaqaf.com/qadayaama/qadayama-09/63766-2012-05-08-10-59-55>
- 2- روح الله مطلبی، احمد رضاء صاعدي، محمد خاقاني اصفهاني، "جماليات ما وراء القص في الرواية ما بعد الحداثة (تجليات و مليكان عذاب)"، مجلة اللغة العربية و آدابها، علمية محكمة، العدد 2 السنة 13، صيف 1438 هجري، ص 264.
<file:///C:/Users/sony/Desktop/%D9%85%DB%8C%D8%AA%D8%A7%D9%81%DA%A9%D8%B4%D9%86/%D9%85%D8%AC%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%A7%D8%AA%20%D9%85%D8%A7%D9%88%D8%B1%D8%A7%D8%A1%20%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B5%20%D9%8A%D9%81%20%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%A7%D9%8A%D8%A9%20%D9%85%D8%A7%D8%A8%D8%B9%D8%AF%20%D8%A7%D8%AD%D9%84%D8%AF%D8%A7%D8%AB%D8%A9.pdf>
- 3- آلان روب جرییه، نحو رواية جديدة، ت: مصطفى ابراهيم مصطفى، دار المعارف بمصر، القاهرة، ؟، ص 19.
- 4- جمیل حمدای (د)، أشكال الخطاب المیتا سردی فی القصة القصيرة بالمغرب.
- 5- هه مان ژیده.
- 6- هه مان ژیده.
- 7- الزمان، "فاضل نامر، المبنى المیتا سردی فی الرواية"، عربية قومية دولية مستقلة تصدر تطبیعات دولية و توزع فی انحاء العالم. AZZAMAN.COM، 2014, July 23
<https://www.azzaman.com/%D9%81%D8%A7%D8%B6%D9%84-%D8%AB%D8%A7%D9%85%D8%B1-%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%A8%D9%86%D9%89-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%8A%D8%AA%D8%A7%D8%B3%D8%B1%D8%AF%D9%8A-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%A7/>
- 8- روح الله مطلبی، احمد رضاء صاعدي، محمد خاقاني اصفهاني، "جماليات ما وراء القص في الرواية ما بعد الحداثة (تجليات و ملکان عذاب)"، مجلة اللغة العربية و آدابها، علمية محكمة، العدد 2 السنة 13 صيف 1438 هجري، ص 265.
- 9- Fabio Caiani, Innovation in the Novels of Mohammed Barrada, Ildwár AL-Kharrát, Ilyás Khûrî and Fu'ád AL-takarîf 1979-1999, Doctoral thesis, University of St- Andrews, 2004, p. 173.
- 10- هه مان ژیده و لاپه.
- 11- الزمان، "فاضل نامر، المبنى المیتا سردی فی الرواية."
- 12- روح الله مطلبی، احمد رضاء صاعدي، محمد خاقاني اصفهاني، "جماليات ما وراء القص في الرواية ما بعد الحداثة"، ص 265.
- 13- آلان روب جرییه، نحو رواية جديدة، ص 39.
- 14- الزمان، "فاضل نامر و المبنى المیتا سردی فی الرواية."
- 15- عباس عبد جاسم، ما وراء السرد، ما وراء الرواية، ط 1، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، 2005، ص 8.
- 16- روح الله مطلبی، احمد رضاء صاعدي، محمد خاقاني اصفهاني، "جماليات ما وراء القص في الرواية ما بعد الحداثة"، ص 265-266.

چاڤن رژیمی لادت و ټیکستی خوه ژ سانسوران دهباز کت "دڤیا هه ولبدت ب فه شارتی هه و تشتی دڤیت بیژت و زمانه کی نه راسته و خو بکاربنت له و ما خه ما چه و انییا دارټنا وی ب شټوازه کی گونجای هه لگرتیه. که ریم بیانی پشتی هه ولدانا گوهورینا شټواز و دارټنا ټیکستی خوه و پشکداریکرنه خوانده فانی بټو چه ندین جارن، ل داوییی پویدانان ددانیته به رده سستی خوانده فانی و داخوای ژئی دکت هه و ب خوه و ل دویف شټوازی هه وی دڤیت چیرټکی بدارټت.

5- هه نجام

- ژ شروفه کرنا ټیکستی کورته چیرټکا (چاڤنډ خه ونی) بټو مه خویا دبت فه گټران د دو ئاستین هه فته رییدا ب ریغه چوویه، هه تا هه چه نده چیرټکنڤیسی د نفیسینا وی دا ل سهر لاپه ریژی پټشچاڤکریه کو ئاستی ټیکسی بابه ت ب رهنکه نه راسته و خو و هونه ری و زمانه کی هه دهبی هاتیه نفیسین، لاپه ر رهنکی رهش رهنګرییه. پټچه وانه ی فی چه ندی، به رپه ر د ئاستی دوییی فه گټرانیدا ب رهنکی ئاسایی هیلايه کو هه فه هه و ئاسته یی ته کنیکا میتا فه گټران ټیدا خویا.

- دیاره هه لبرټارنا نفیسهری شټوازی به شداریکرنه وه رگری بټو نفیسینا کورته چیرټکا خوه هه گه رین هه مه جوړ هه نه، ئیک: نفیسهری قیایه ټیکسته کی هونه ری و خودان ئاسته ک به رز بنڤیست کو جهی رزازه نديیا ره خنه گر و وه رگری بت. هه گه ری دی مه ژ ناهه روکا ټیکستی خویا کر کو بابه ت نه ته وه یی و سیاسیه و چونکو نفیسهری ل سهرده می رژټما به عس نفیسیه و ژ به ر نه بوونا ئازادییا دهرپرنی، له و ما چیرټکنڤیس د پروسټسا نفیسینیدا ل شټوازه ک گونجای گه ریایه دا بشیت ټیکستی خوه ژ سانسوران دهباز بکته و به لاقبکته.

- ته کنیکا ژ هه میان گرنګر یا نفیسهری بکارټینای میتا فه گټرانیا تیورییه، هه وژی باسکرنا چه و انییا نفیسینا و ئافراندنا کورته چیرټکی. ژبه ر به رده و امییا دودلییا که ریم بیانی دهه لبرټارنا شټوازه کی گونجای کو ب دلی خوانده فانی بت، ل داوییی پویدانان ددانیته به رده سستی خوانده فانی و داخوای ژئی دکت هه و ب خوه و ل دویف شټوازی وی دڤیت چیرټکی بدارټت.

- ل داوییی و پشتی شروفه کرنا شټواز و ته کنیکین کورته چیرټکا (چاڤنډ خه ونی) هه دگه هه وی چه ند کو ته کنیکین نفیسینا رومانای نوی یا دبټنټی میتا فه گټران بکارهاتینه، له و ما هه دښین ب ټیکسته کی میتا فه گټرانکی نافکهن. دیسان ل به رچاڤوه رگرتنا وی دهمی ټیدا هاتیه نفیسین و فه کولین و خواندنا مه بټو به رهمی د وی سهرده میدا هاتیه نفیسین هه دښین بیژن هه فه ټیکسته، به که م کورته چیرټکا ب به رچاڤی مه که تی ل ده فه را به هدینان کو سیمایین دورست و به رفره هین میتا فه گټرانای ب خوه فه گرتبت.

– کۆمه‌لێن کورته چیرۆکێن ل سالیڤن نوتان به‌لاقبوون، به‌ئێ گه‌له‌ک کورته چیرۆکێن وان ل سالیڤن هه‌شتیڤان هاتینه نفیسین. کۆمه‌له کورته چیرۆکێن (خه‌ریبی) یا (که‌ریم جه‌میل بیانی) ل سالا (1992)، (که‌فالی بێ په‌روان) یا (مه‌مه‌د سه‌لیم سواری) ل سالا (1992)، (کالی په‌شیمان) یا (فازل عومه‌ر) ل سالا (1993)، (بالولکا شه‌کرێ) یا (هه‌سه‌ن سلێفانه‌یی) ل سالا (1994)، (سیبه‌را مرنی) یا (قه‌یران فه‌ره‌ج) ل سالا (1994)، (پیکۆله‌ک بۆ دانانا پاتۆرامایه‌کی بۆ جارا رۆژ غه‌یری) یا (ئه‌نوه‌ر مه‌مه‌د تاهر) ل سالا (1996)، (ئێژده‌ها) یا (بائیژی عه‌مه‌ری) ل سالا (1996)، (هه‌یفیڤن هه‌لاویستی) یا (ئیسماعیل موسته‌فا) ل سالا (1996)، (چوون به‌ره‌ف رۆژی) یا (هه‌گید شه‌فیق) ل سالا (1999).

32- Nafees Ismail Haji, Experimentalism and Innovation in the Kurdissh Short Story in Bahdinan Since 1991, p. 85-86.

33- هه‌مان ژێده‌ر، ل 86.

34- جلال مصطفی، زێر و خوین، چاپخانه‌ الحوادث، به‌غدا، 1989، ل 49-53.

35- کریم جمیل بیانی، خه‌ریبی، کورته چیرۆک، ده‌وک، 1992، ل 24.

36- هه‌مان ژێده‌ر، ل 25.

37- هه‌مان ژێده‌ر، ل 24.

38- هه‌مان ژێده‌ر، ل 25.

39- هه‌مان ژێده‌ر، ل 27.

40- هه‌مان ژێده‌ر، ل 29.

41- هه‌مان ژێده‌ر، ل 30-31.

42- هه‌مان ژێده‌ر، ل 26.

43- هه‌مان ژێده‌ر و لاپه‌ر.

44- هه‌مان ژێده‌ر، ل 28-29.

45- هه‌مان ژێده‌ر، ل 24.

46- هه‌مان ژێده‌ر، ل 26.

47- هه‌مان ژێده‌ر، ل 28.

48- هه‌مان ژێده‌ر، ل 26.

49- هه‌مان ژێده‌ر، ل 29.

50- هه‌مان ژێده‌ر، ل 31.

7. لیستای ژێده‌ران

1- ب زمانێ کوردی:

– ابراهیم سلیمان، کۆمر، به‌غدا، دار الوطنیة للتوزیع و الاعلان، 1979.

– جلال مصغفی، زێر و خوین، چاپخانه‌ الحوادپ، به‌غدا، 1989.

– خالد صالح، کورته چیرۆکا کوردی ل ده‌قه‌را به‌هدینان (1960-2005).

– وه‌شانێن ئیکه‌تیا نفیسهرێن کورد، چاپخانه‌ هاوار، ده‌وک، 2010.

– علی نقشبندی، چیرۆکیت کرمانجی، چاپخانه‌ ده‌وک، 1972.

– کریم جمیل بیانی، خه‌ریبی، کۆمه‌له کورته چیرۆک، ده‌وک، 1992.

2- ب زمانێ عه‌ره‌بی:

– اسماء الزهرانی (د)، "قراءة المفهوم الغریب فی الروایة السعودیة"، دراسات: ما وراء الشکل، ما وراء السرد، 2019.

https://asmasaleh.net/%D9%85%D8%A7-%D9%88%D8%B1%D8%A7%D8%A1-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D9%83%D9%84-%D9%85%D8%A7-%D9%88%D8%B1%D8%A7%D8%A1-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B1%D8%AF/

– آلان روب جریبه، نحو روایة جدیدة، ت: مصطفی ابراهیم مصطفی، دار المعارف بمصر، القاهرة، ؟

17- هه‌مان ژێده‌ر، ل 265.

18- هه‌مان ژێده‌ر و لاپه‌ر.

19- عباس عبد جاسم، ما وراء السرد، ما وراء الروایة، دار الشؤون الثقافیة العامة، به‌غدا، 2005. ص 24-23.

file:///C:/Users/sony/Desktop/%D9%85%DB%8C%D8%AA%D8%A7%D9%81%DA%A9%D8%B4%D9%86/%D9%85%D8%A7%20%D9%88%D8%B1%D8%A7%D8%A1%20%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B1%D8%AF%20-%20%D9%85%D8%A7%20%D9%88%D8%B1%D8%A7%D8%A1%20%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%A7%D9%8A%D8%A9.pdf

20- روح الله مطلبی، احمد رضاه صاعدي، محمد خاقانی اصفهانی، ص 265.

21- هه‌مان ژێده‌ر، ل 265.

22- جمیل حمداوی (د)، أشكال الخطاب المیتا سردي فی القصة القصيرة بالمغرب.

23- روح الله مطلبی، احمد رضاه صاعدي، محمد خاقانی اصفهانی، "جماليات ما وراء القصة فی الروایة ما بعد الحدائة"، ص 266.

24- دیفید لودج، الفن الروایي، ت: ماهر بطوطي، مشروع القومي للترجمة، ع (288)، المجلس الاعلی للثقافة، ط 1، 2002، ص 232.

file:///C:/Users/sony/Desktop/%D9%85%DB%8C%D8%AA%D8%A7%D9%81%DA%A9%D8%B4%D9%86/%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%86%20%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%A7%D8%A6%D9%8A%20%D8%AF%D9%8A%D9%81%D9%8A%D8%AF%20%D9%84%D9%88%D8%AF%D8%AC.pdf

25- اسماء الزهرانی (د)، "قراءة لفهوم التجريب فی الروایة السعودیة"، دراسات: ما وراء الشکل، ما وراء السرد، 2019.

https://asmasaleh.net/%D9%85%D8%A7-%D9%88%D8%B1%D8%A7%D8%A1-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D9%83%D9%84-%D9%85%D8%A7-%D9%88%D8%B1%D8%A7%D8%A1-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B1%D8%AF /

26- عبد الغني علي يحيى، "حول القصة الكردية فی منطقة بادینان فی العراق"، مجلة الکاتب الكوردي، عدد خاص (2)، به‌غدا، تشرین الثاني 1986، ص 7.

27- علی نقشبندی، ضیروکیت کرمانجی، ضاخانا ده‌وک، 1972.

28- ابراهیم سلیمان، کۆمر، به‌غدا، دار للتوزیع و العلان، 1979.

29- خالد صالح، کورته چیرۆکا کوردی ل ده‌قه‌را به‌هدینان (1960-2005).

– وه‌شانێن ئیکه‌تیا نفیسهرێن کورد، چاپخانه‌ هاوار، ده‌وک، 2010، ل 80-81.

30- Nafees Ismail Haji, Experimentalism and Innovation in the Kurdissh Short Story in Bahdinan Since 1991, PhD thesis, University of Exeter, 2016, p. 84.

31- هه‌مان ژێده‌ر، ل 85.

*- ئه‌و کومه‌له کورته چیرۆکێن سالیڤن هه‌شتیڤان یه‌لاقبوون و هاتینه خواندن بۆ فێ قه‌کۆلینی ئه‌فه‌نه: دو کۆمه‌لێن کورته چیرۆکێن نافع ئاکره‌بی ل سالا (1980) ی (چه‌ند یادداشتین پزیشکه‌کی) و (ئه‌و شه‌فا قه‌ ژبیرناکه‌م) ل سالا (1984). دو کۆمه‌لێن (مه‌مه‌د سه‌لیم سواری) ل سالا (1983) ی (مزگینی) و ل سالا (1986) ی (ری یا به‌رانی). کۆمه‌لا کورته چیرۆکێن (ئه‌ف چیرۆکه ب دوامه‌ی نه‌هات) یا (ئه‌نوه‌ر مه‌مه‌د تاهر) ر کول سالا (1983) ی چاپبوویه. کومه‌له کورته ب نافئ (ناش) ل سالا (1985) ی یا (نزار مه‌مه‌د سعید) ی. کۆمه‌له (دلغین) یا (که‌ریم جه‌میل بیانی) کول سالا (1986) ی به‌لاقبوویه. دو کۆمه‌لێن ل سالا (1989) ی هاتینه به‌لاقکرن، ئیک (زێر و خوین) یا (جه‌لال موسته‌فا) دو (سمفونیا کاروانیا) یا (عه‌بدلایی جندی).

عيون الحلم) كأول نص لما وراء السرد في القصة القصيرة الكردية في منطقة بهدينان

الملخص:

ما وراء السرد ظاهرة سردية تعود لفترة ما بعد الحداثة. من المعروف ان ظهور و تطور القصة القصيرة في منطقة بهدينان قد تأخر، لذا من الممكن ان تكون القصة القصيرة المعنونة (عيون الحلم) للفاص (كريم جميل بياني) المكتوبة في سنة (1987) المأخوذة كمثال لهذه الدراسة اول نص واضح في مجال ما وراء السرد في منطقة بهدينان و هذا ما حاولنا اثباته في هذه الدراسة. ظهور اول قصة قصيرة في هذه المنطقة تعود الى سنة (1960) و كانت تحمل خصائص الحكاية. اتجهت في الثمانينات من قرن العشرين نحو الواقعية. ولكن تطورها الحقيقي كان في التسعينات و ذلك بعد ظهور مجاميع الحداثة في المنطقة، اتجهت القصة القصيرة الى التجريب و التقنيات الحديثة. هنا و لان (عيون الحلم) تعود الى الثمانينات و تم توظيف تقنيات لما وراء السرد في كتابتها، نقدمها في هذه الدراسة كمثال لما وراء السرد في مجال القصة القصيرة في منطقة بهدينان. و كانت هذه اول مسالة توقفت عندها هذه الدراسة، بهذا فالقضية المثارة في هذه الدراسة هي انه تقنيات لما وراء السرد تم توظيفها في هذا النص بشكل واسع، لهذا فالفرضية هنا هي ان هذا النص يمكن ان يكون اول مثال عن لما وراء السرد في القصة القصيرة الكردية. ايضا تحاول الدراسة توضيح ظاهرة لما وراء السرد و تاريخها و مصطلحها و مفهومها بالاضافة الى التقنيات التي تم توظيفها في (عيون الحلم).

لتحقيق الدراسة اهدافها تم الافادة من علم السرد بصورة عامة بالاضافة الى خصائص و اسس ظاهرة لما وراء السرد التي تم توظيفها من قبل النقاد العالميين.

الكلمات الدالة: ما وراء السرد، القصة القصيرة، عيون الحلم، تقنيات.

(Eyes of the Dream) as a First Meta-Narration in the Kurdish Short Story in Bahdinan

Abstract:

Meta-Narration is a narrative phenomenon that dates back to the postmodern period. It is known that the emergence and development of the Kurdish short story in Bahdinan was delayed, so it is possible that the short story, which is an example of this study that entitled (Eyes of the Dream) by (Kareem Jamil Bayani) in (1987) to be the first meta-narration in the Kurdish short story in Bahdinan, and this is what this study attempted to prove. The appearance of the first Kurdish short story with the features of a tale in Bahdinan dates back to (1960). In the eighties of the twentieth century the features of the Kurdish short story were realistic. However, its real development was in the nineties, because after the emergence of modernity groups, it began to experiment and employ new technologies. Because the short story (Eyes of the Dream) dates back to the eighties and it seems that it has been written in the meta-narrative techniques, in this study it has been presented as an example of meta-narrative in the Kurdish short story in Bahdinan, and this was the first issue that theresearch studied. Thus, the issue raised in this paper is that meta-narrative techniques have been extensively employed in the text, so the hypothesis here is that this text could be a first example of meta-narrative technique in the Kurdish short story. Moreover, the study attempts to clarify the phenomenon of meta-narration, its history, terms and concept. Furthermore, it identified the meta-narration's techniques that have been employed in the short story (Eyes of the Dream). In order for the paper to achieve its objectives, in general it depends on the narratology, and the characteristics and foundations of the phenomenon of meta-narration that have been identified by critics.

Keywords: Meta-narration, short story, Eyes of the dream, techniques